

Kosovo

Otrovani olovom

A Zdravstvena kriza i kriza ljudskih prava u
mitrovačkim romskim kampovima

HUMAN
RIGHTS
WATCH

Romsku Mahalu, u kojoj je nekada živelo oko 8.000 Roma pre 1999. godine, u potpunosti su uništili etnički Albanci u leto 1999. godine. Oko 450 lica se vratilo 2007. godine u obnovljene kuće i stambene zgrade, ali ih je danas tamo ostalo samo 360. Oni koji su otišli su naveli nepostojanje mogućnosti da se finansijski izdržavaju kao ključni razlog za svoju odluku.

© 2009 Ivor Prickett

KOSOVO: OTROVANI OLOVOM

A Zdravstvena kriza i kriza ljudskih prava u mitrovačkim romskim kampovima

Pre jednu deceniju, Romi koji žive u oblasti Mitrovice na severu Kosova predstavljali su jednu od najživopisnijih i najosobenijih zajednica u bivšoj Jugoslaviji. Njihovo naselje, poznato kao Romska Mahala, se sastojalo od 750 kuća u kojima je živelo oko 8.000 ljudi. Neposredno nakon oružanog sukoba 1999. godine, tokom koga su srpske snage masovno proterivale i ubijale etničke Albance, došlo je do talasa nasilne odmazde nad manjinama na početku rada međunarodne uprave na Kosovu u junu 1999. godine. Na udaru su se našli, između ostalih, Romi, Aškalije i Egipćani (RAE), koje su albanski napadači smatrali „saradnicima Srba“.

Strahujući od represije, stanovnici Romske Mahale su izbegli iz svojih kuća, prešavši reku Ibar da bi stigli do severnog dela Mitrovice, koji je ostao pod srpskom kontrolom. Gomile Albanaca su ušli u Mahalu, opljačkavši kuće i spalivši potom do temelja čitavo naselje. Međunarodne mirovne snage (KFOR), koje su bile smeštene u Mitrovici u to vreme, nisu intervenisale radi sprečavanja pljačke i paljenja naselja.

Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) pružila je pomoć interno raseljenim Romima, raspodeljujući hranu i organizujući improvizovane kampove Česmin Lug i Žitkovac, u koje su mnoga raseljena lica prešla u oktobru 1999. godine. Trebalo je da ovi kampovi budu privremeno rešenje dok se ne obnove romske kuće u Mahali. Ostala interno raseljena lica su spontano zauzela napuštene vojne kasarne u Kablaru (pored kampa Česmin Lug) i Leposaviću, gradu udaljenom 45 kilometara od Mitrovice.

Sa izuzetkom Leposavića, svi kampovi za interno raseljena lica se nalaze u blizini kompleksa Trepča, rudnika olova i drugih teških metala. Čitava oblast je godinama bila poznata po zagađenju prirodne okoline čiji je uzročnik rudarska industrija. Česmin Lug i Kablare se nalaze u neposrednoj blizini toksičnih jalovišta gde je zemljište zagađeno olovom.

Uslovi za život u kampovima bili su veoma teški od samog početka. interno raseljena lica žive u stračarama od drveta, barakama, ili u metalnim kontejnerima. Ova lica nemaju pristupa tekućoj vodi; električne struje imaju tek nekoliko sati dnevno; ishrana im je loša; i nemaju adekvatnih uslova za održavanje lične higijene. U isto vreme, blizina ovih kampova Trepči, a naročito deponiji jalovine bogate olovom, izložila ih je kontaminaciji olovom putem vazduha, vode i zemljišta (posebno kad vetar duva iz smera jalovišta, ili kad se deca

igraju na tom prostoru, te donose kontaminirano blato u svoje kuće).

Blizina Trepče i loši uslovi za život interno raseljenih lica u kampovima jasno su ukazivali na veliku verovatnoću izloženosti ovih lica kontaminaciji olovom. UNMIK, telo Ujedinjenih nacija koje je zapravo predstavljalo civilnu upravu na Kosovu u periodu od 1999. do 2008. godine, naručilo je izveštaj u novembru 2000. godine kako bi se donele preporuke u pogledu načina procene rizika, te ublažavanja tog rizika. U izveštaju se preporučuju sveobuhvatna epidemiološka ispitivanja, periodično uzimanje uzoraka iz prirodne okoline, i robusno medicinsko praćenje i medicinski tretman onih kojima je to potrebno. Međutim, zaključeno je da bi troškovi

jedne takve strategije premašili finansijske kapacitete UNMIK-a. Tokom perioda od 2000. do 2004. godine, nisu preduzeti dalji koraci radi rešavanja pitanja zagađenja u toj oblasti.

Godine 2004. počele su da pristižu informacije od lokalnih i međunarodnih aktivista za romska prava o sve lošijem zdravlju interno raseljenih lica u kampovima. Oni su počeli da obelodanjuju slučajeve dece sa crnim desnim i simptomima povezanim sa prisustvom olova, poput anksioznosti, teškoća sa koncentracijom i u učenju, glavobolja, dezorijentacije, grčeva i visokog krvnog pritiska.

Podstaknuta zabrinjavajućim izveštajima nevladinih organizacija, Svetska zdravstvena organizacija (SZO) je uradila procenu situacije u kampovima u leto 2004. godine. Izradila je interni izveštaj za UNMIK o tome kako upravljati rizicima, te je preporučila pronalaženje pogodnije lokacije za interno raseljena lica i zatvaranje postojećih kampova. SZO je takođe inicirala testiranje krvi kod dece u kampovima, a rezultati su ukazali na neprihvatljivo visoke nivoe olova. U aprilu 2005. godine, UNMIK je ustanovio radni tim (koga su činili UNHCR, SZO, Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) na Kosovu, i KFOR mirovne snage pod vođstvom NATO-a) radi izrade okvira za relokaciju interno raseljenih lica iz kampova. Radni tim je izneo ideju da se interno raseljena lica privremeno presele u objekte koje bi ustupio KFOR u bivšem vojnom kampu poznatom pod imenom Osterode, pre nego što bi ih vratili u obnovljenu Romsku Mahalu. Ustanovljeno je da je kamp Osterode „bezbedniji u pogledu olova“, mada se takođe nalazi pored toksičnih jalovišta.

Iako su uslovi za život bolji nego u drugim kampovima, ovim rešenjem se interno raseljena lica nisu premestila dalje od žarišta zagađenja. U proleće 2006. godine, stanovnici

kampova Žitkovac i Kablare su se preselili u Osterode, ali su ljudi iz Česmin Luga uglavnom odbili da se sele, jer nisu videli svrhu preseljenja na lokaciju koja se nalazi samo 150 metara dalje. U isto vreme, međunarodni donatori su finansirali obnovu pojedinačnih kuća i stambenih zgrada na lokaciji Romska Mahala, što je za posledicu imalo grupni povratak 450 interno raseljenih lica iz svih kampova (kao i sa nekih drugih lokacija u Srbiji i Crnoj Gori), koji je potpomogao radni tim u junu 2007. godine. Nakon početnog perioda kada su primali pomoć, povratnici su se našli u situaciji da nisu u mogućnosti da izdržavaju svoje porodice. Većina nije dobila pomoć od kosovskog sistema socijalne zaštite, pri čemu su se prethodno odjavili na severu i time izgubili pravo na srpsku socijalnu pomoć koju su do tada primali. To je, u kombinaciji sa teškoćama pri pronalaženju posla u južnom delu Mitrovice, razočaralo povratnike u pogledu života u obnovljenoj Mahali, što je opet, na drugoj strani, obeshrabilo druge potencijalne povratnike. Mnogi povratnici su potom napustili Mahalu, preselivši se bilo na sever, bilo na različite lokacije u Srbiji ili

Romska devojčica pere tepih u kampu Leposavić, u bivšoj kasarni Vojske Jugoslavije.

© 2007 Christophe Quirion

Zapadnoj Evropi, ostavljajući za sobom obnovljene kuće od kojih su neke zatim bile opljačkane.

Tokom perioda od 2004. do 2006. godine, najmanje tri puta su sprovedena ispitivanja uzoraka krvi kod dece (obično oko pedesetoro dece po testiranju) pod okriljem Svetske zdravstvene organizacije. Rezultati testova nisu javno dostupni, ali, prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji, nivoi olova su se smanjili tokom tog perioda, pogotovo kod stanovnika Mahale i kampa Osterode. Romi su se i dalje žalili na nedostatak transparentnosti procesa, ali su te navode demantovali svi međunarodni akteri koji su bili uključeni u njega. Svetska zdravstvena organizacija je 2006. godine organizovala dva kruga oralne helacione terapije

Deca romskih interno raseljenih lica se igraju na zemljištu zagađenim olovom u blizini kampa Žitkovac u Zvečanu. Kamp je zatvoren 2006. godine i njegovi stanovnici su se dobrovoljno preselili u kamp Osterode.

© 2006 Andrew Testa

(medicinskog tretmana čija je svrha da veže i ukloni teške metale iz tela) za oko četrdesetoro dece iz Osterode kampa.

UNMIK je, 2007. godine, odlučio da prekine dalje testiranje krvi i terapiju. Navodno, Svetska zdravstvena organizacija je preporučila takvu odluku jer je bila pod utiskom da će svi stanovnici kampova biti preseljeni natrag u Mahalu, gde je nivo zagađenja niži.

Romski lideri su zatražili od Zavoda za zaštitu zdravlja u Mitrovici (koji je ranije sproveo testiranja pod okriljem Svetske zdravstvene organizacije) da nastavi sa praćenjem nivoa olova u krvi dece, te je Zavod za zaštitu zdravlja sproveo još dva testiranja krvi, poslednji put u aprilu 2008. godine. Rezultati su pokazali kontinuirano visoke nivoe kontaminacije olovom (niže nego ranije, ali još uvek iznad prihvatljivih ili umerenih nivoa kontaminacije) kod dece iz svih kampova kao i Mahale.

Do danas su naponi da se zadovolji pravda i dobije obeštećenje za narušavanje zdravlja izazvanog prolongiranim izlaganjem kontaminaciji olovom bili neuspešni. Krivična prijava podneta kosovskom tužilaštvu u septembru 2005. godine protiv nepoznatih počinitelja kojom se terete za krivično delo iz nehata protiv zdravlja ljudi, što je za posledicu imalo prolongirano izlaganje visoko toksičnom okruženju, nije dovela do pokretanja bilo kakve istrage. Tužba koju je podnela međunarodna nevladina organizacija Evropski centar za romska prava (ERRC) u februaru 2006. godine Evropskom sudu za ljudska prava (EKLJP) u ime romskih interno raseljenih lica je odbačena po osnovu nepostojanja nadležnosti EKLJP-a nad teritorijom Kosova pod upravom UNMIK-a. Po pritužbi podnetoj u julu 2008. godine Savetodavnoj komisiji za ljudska prava na Kosovu (polunezavisnom telu koje je uspostavio UNMIK radi rešavanja pritužbi protiv ove institucije zbog narušavanja ljudskih prava) još uvek nije doneto rešenje.

U maju 2008. godine, UNMIK je preneo nadležnost nad kampovima Česmin Lug i Osterode kosovskom Ministarstvu za zajednice i povratak, koje je angažovalo i finansiralo jednu lokalnu nevladinu organizaciju da upravlja kampovima.

Tokom godina kontinuiranih neuspeha UNMIK-a i njegovih međunarodnih partnera da pronađu trajno rešenje za stanovnike kampova počinjena su višestruka kršenja ljudskih prava, uključujući pravo na život; zabranu okrutnog, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja; pravo na zdravlje, uključujući medicinski tretman; pravo na zdravu okolinu; i pravo na stanovanje. Ovaj neuspeh je sve više na udaru kritike aktera iz međunarodne zajednice, uključujući tela i eksperte za ljudska prava Ujedinjenih nacija.

Da bi se ispravila ova kršenja, od suštinske je važnosti da se UNMIK i njegovi međunarodni partneri angažuju, zajedno sa vlastima na Kosovu, uključujući vlasti u opštinama pod srpskom kontrolom, i liderima kampova, na hitnom zatvaranju preostalih kampova, i preseljenju njihovih stanovnika na prihvatljivu lokaciju. Takođe je suštinski važno da se nastavi sa medicinskim praćenjem i tretmanom za sva interno raseljena lica bez odlaganja. Romska interno raseljena lica bi takođe trebalo obešteti zbog narušavanja zdravlja i druge štete koja im je naneta.

U junu 2009. godine raseljeni Romi se navršava čitava jedna decenija boravka u kampovima zagađenim olovom. Složena politička stvarnost na Kosovu, a pogotovo u oblasti Mitrovice opterećenoj tenzijama, ne menja činjenicu da je tokom čitave

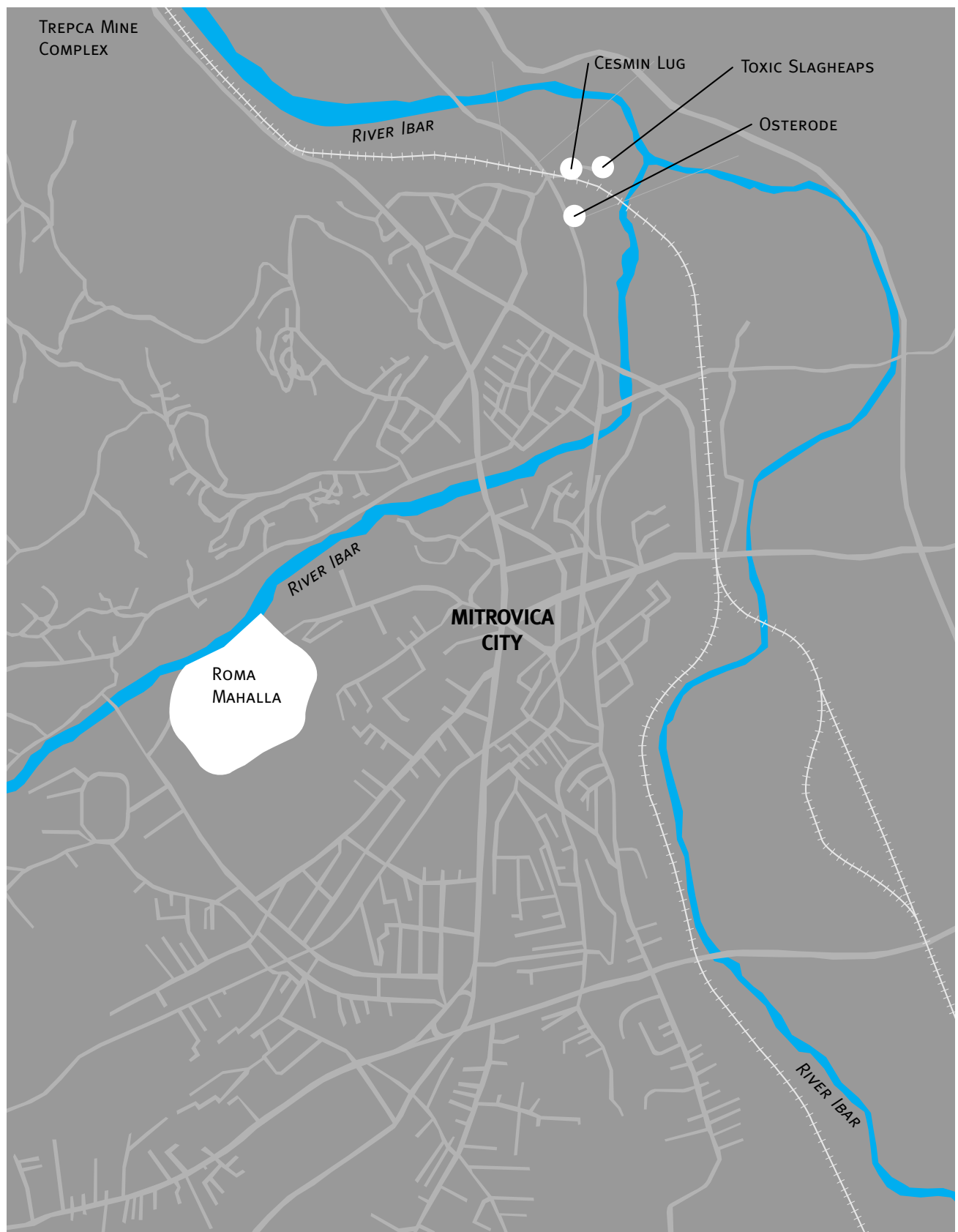
U kampu Česmin Lug u severnom delu Mitrovice vladaju najgori uslovi za život od svih aktuelnih kampova, a nivoi zagađenosti olovom su veoma visoki.

© 2006 Andrew Testa

jedne decenije međunarodnog prisustva na Kosovu veoma malo učinjeno u pogledu rešavanja problema užasavajućih uslova u romskim kampovima, a pogotovo po pitanju zagađenja olovom. Za decu i ostale koji žive u kampovima posledice su katastrofalne—ne radi se samo o narušenom zdravlju već i mogućem nepovratnom oštećenju intelektualnih sposobnosti. Mitrovički Romi ne mogu sebi priuštiti da čekaju i jednog časa više.

KLJUČNE PREPORUKE

SPECIJALNOM PREDSTAVNIKU GENERALNOG SEKRETARA (ZADUŽENOM ZA MISIJU UJEDINJENIH NACIJA NA KOSOVU)

- Odmah imenovati kosovski tim Ujedinjenih nacija (pod vođstvom rezidentnog UN koordinatora) radi sprovođenja hitne medicinski motivisane evakuacije, upravljanja medicinskim tretmanom i osmišljavanja dugoročnih održivih rešenja za sve stanovnike kampova (Česmin Lug i Osterode kao prioriteta, nakon čega bi sledio Leposavić).
- Postupiti bez odlaganja u skladu sa nalazom Savetodavne komisije za ljudska prava kakav god da on bude.

KOSOVSKOM TIMU UJEDINJENIH NACIJA (UKLJUČUJUĆI UNHCR, UNDP, SZO I UNEP)

- Pripremiti prihvatljivo privremeno stambeno rešenje za stanovnike kampova Česmin Lug i Osterode, te ih odmah relocirati.
- Zatvoriti i zapečatiti kampove Česmin Lug i Osterode.
- Odmah organizovati tretman protiv kontaminacije olovom.
- Konsultovati sve stanovnike kampova (uključujući one koji žive u Leposaviću) o njihovom željenom dugoročnom rešenju stambenog pitanja, te nastaviti s planiranjem u skladu s tim.

VLADI KOSOVA

- Podržati finansijski relokaciju i medicinski tretman stanovnika kampova, što podrazumeva obezbeđivanje odgovarajućih sredstava nadležnim kosovskim ministarstvima.
- Postarati se da povratnici u Romsku Mahalu imaju pristupa uslugama socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanju, te mogućnosti zapošljavanja kao prioriteta.

OPŠTINSKIM VLASTIMA POD SRPSKOM KONTROLOM

- Dodeliti prikladno zemljište u svrhe dugoročnog održivog rešenja za stanovnike kampova u regionu Mitrovice koji žele da ostanu u oblasti severno od reke Ibar.
- Obezbediti pristup uslugama socijalne i zdravstvene zaštite, i obrazovanju, za raseljene Rome na severu Mitrovice, uključujući pristup zdravstvenim uslugama i obrazovanju za one koji se vrate u Romsku Mahalu, ali iz praktičnih razloga (poput jezičke barijere) ne mogu koristiti te usluge na jugu Mitrovice.

EVROPSKOJ KOMISIJI I DRUGIM MEĐUNARODNIM DONATORIMA

- Obezbediti finansijsku podršku hitnoj medicinski motivisanoj evakuaciji—radi pokrivanja kratkoročnih i dugoročnih troškova održivog stambenog rešenja, troškova medicinskog tretmana, i projekata generisanja prihoda kojima bi se obezbedila ekonomska održivost.

SAVETODAVNOJ KOMISIJI ZA LJUDSKA PRAVA

- Ažurno procesuirati pritužbu koju je oko 180 romskih porodica podnelo 2008. godine protiv UNMIK-a kojom ga terete zbog kršenja prava na život, zdravlje i stanovanje, te odsustva pristupa pravnom leku.

ROMSKIM LIDERIMA U KAMPOVIMA U OBLASTI MITROVICE

- Sarađujte sa svim relevantnim organima vlasti kako bi se obezbedila blagovremena relokacija stanovnika kampova Česmin Lug, Osterode, i Leposavić, trajno zatvaranje kampova, i medicinski tretman za sva lica kojima je to potrebno.

Otrovani olovom

A Zdravstvena kriza i kriza ljudskih prava u mitrovačkim romskim kampovima

U junu 1999. godine, romsko naselje u Mitrovici, na severu Kosova, napali su etnički Albanci i spalili ga do temelja. Oko 8.000 stanovnika romskog naselja je ostalo bez krova nad glavom. Mnoga od ovih raseljenih lica je Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu smestila u kampove u teško zagađenoj oblasti blizu ugašenog rudnika olova. Trebalo je da boravak u kampovima bude privremen.

Jednu deceniju kasnije, romske porodice još uvek borave u kampovima u blizini toksičnih jalovišta rudnika, pod užasnim uslovima za život. Neki od njih ozbiljno pate od trovanja olovom. U izveštaju *Kosovo: Otrovani olovom* se govori o decenijskom neuspehu Ujedinjenih nacija i ostalih da obezbede adekvatno stanovanje, medicinski tretman i održiva dugoročna rešenja za mitrovičke Rome, i iznose se detaljne preporuke o tome kako okončati krizu.

Raseljena Romkinja stoji ispred svog privremenog doma u kampu Česmin Lug.

© 2007 Getty Images

